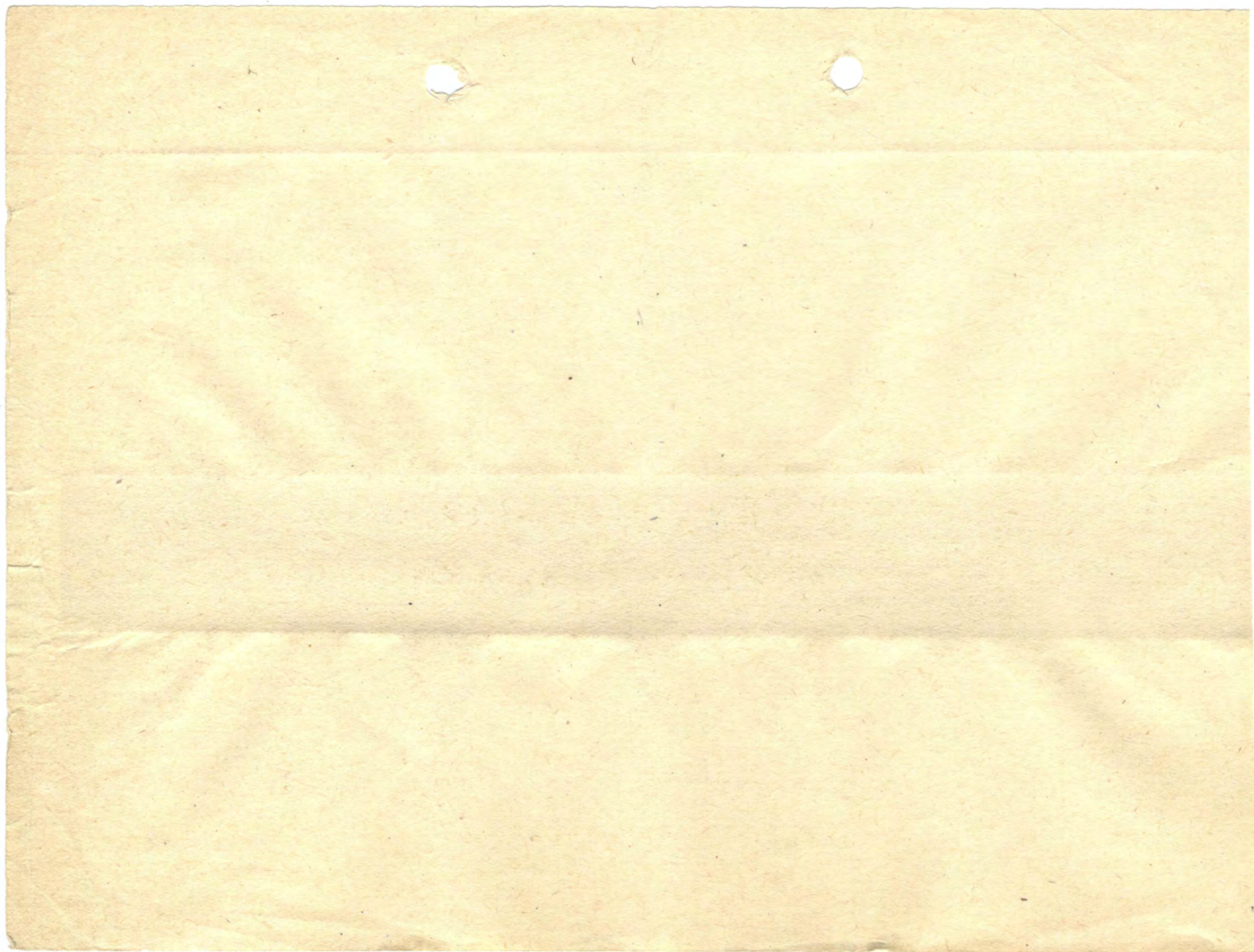


P.13,3

Etyka i prawo karne wobec zagadnienia wolnej woli
Półrocze letnie 1904/5 3 godz.

Tekst w jęz. polskim, kart 73, luźnych, formatu 21 x 17 cm,
pismo maszynowe jednostronne.



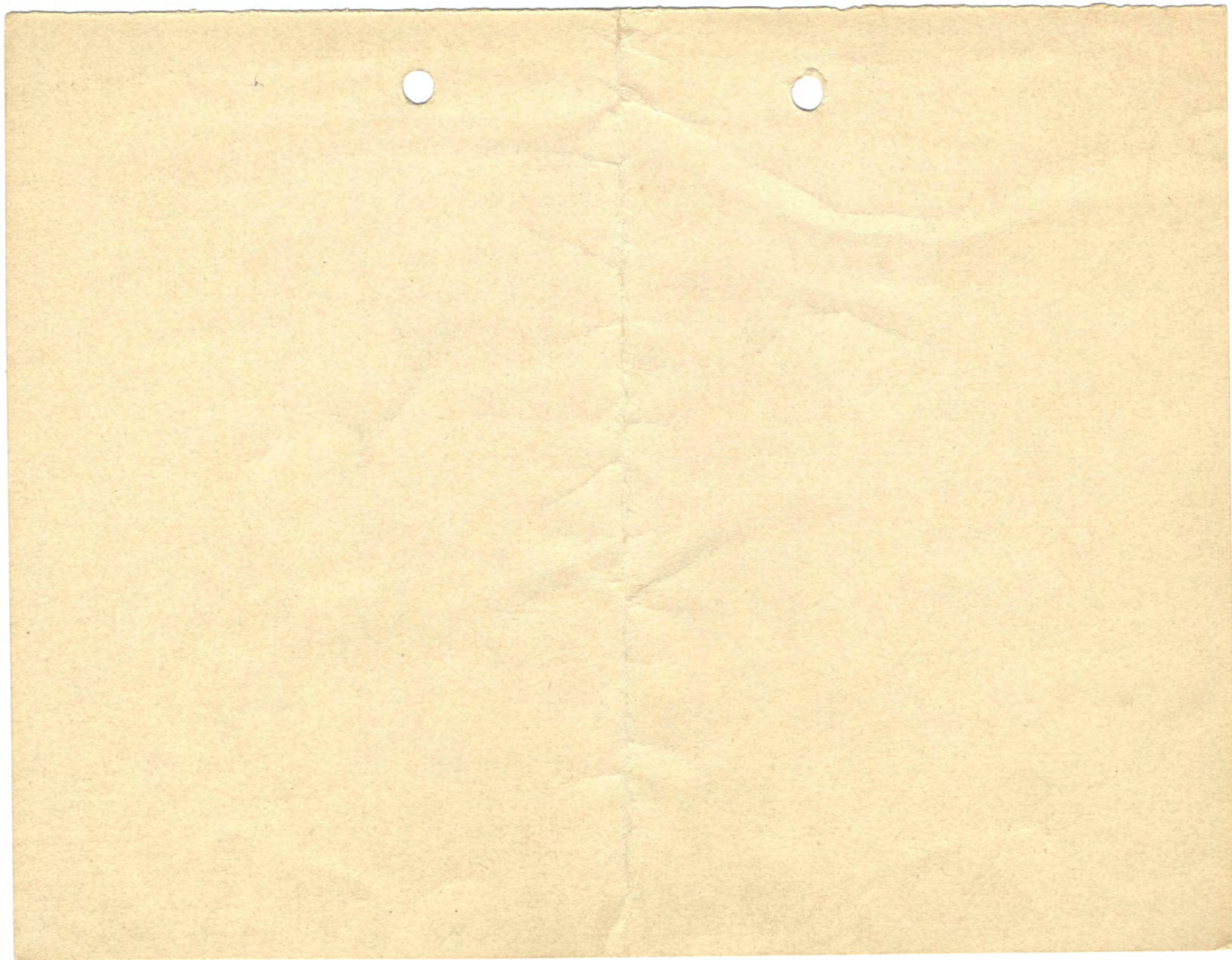
P.13,3

Etyka i prawo karne wobec zagadnienia wolnej woli
Półrocze letnie 1904/5 3 godz.

Tekst w jęz. polskim, kart 73, luźnych, formatu 21 x 17 cm,
pismo maszynowe jednostronne.



Styria: Terra Romena
Archeo-epigraphica
Archeo-ethn.
Jahrb. 1901/5—
3 qm.



I. 17/65

Etyka i prawo karne wobec zagadnienia wolności woli

Półroczne letnie 1904/5. pon. środa i piątek 7-8 rano.

Wstęp

Z tytułu wykładów, które dzisiaj rozpoczynam, wynika, że nie mam zamiaru rozpatrywania zagadnienia wolności woli jako takiego; nie chodzi mi o samą tę kwestyę teoretyczną. Pragnę się zastanowić nad stanowiskiem, jakie etyka i prawo karne względem tego zagadnienia zajmują, - a jeżeli stanowiska te nie pod każdym względem okaże się poprawnem, pragnę wskazać, jakie stanowisko etyka i prawo karne wobec tego zagadnienia zająć powinny. Aby bliżej rzecz określić: Zagadnienie wolności woli może być rozstrzygnięte - biorąc rzecz aa priori - w sposób trojaki: Można twierdzić, że wola jest wolna, można temu zaprzeczyć, można nareszcie szukać jakiegoś pośredniego stanowiska, przyjmując względną, ograniczoną wolność woli. ^{Chodzi} ~~Chodzi~~ zaczodzi pytanie, czy sposób, w jaki rozstrzyga się zagadnienie wolności woli, jest dla etyki i dla prawa karnego obojętny. W tej mierze różne słyszy się zdania. Często mawiają, że zaprzeczenie wolności woli znosi wszelką różnicę między dobrem a złem, między cnotą a występkiem; słyszy się, że zaprzeczenie wolności woli odejmuje wszelką podstawę karom i nagrodom. Ale słyszeć też można zdania wprost przeciwne, mianowicie że ~~nie~~

Przykazy i prawa karne wobec zagrożeń wojności woli
Późniejsza literatura 1904/5. por. 5. i 6. i 7-8. 7-8. 7-8.

I. 171
W. 171

W tym celu wykreślono, które z nich należą do rozporządzenia, wynika, że
nie ma zamiaru rozprawy nie zagrożeń wojności woli jako
takiego; nie chodzi mi o samą tę kwestję rozporządzenia. Pragnę
się zająć nową nad stanowiskiem, jakie przyka i prawo karne
względem tego zagrożeń wojności, - a jeżeli stanowiska to
nie pod każdym względem określić, poprawnym, pragnę wskazać,
jakie stanowisko przyka i prawo karne wobec tego zagrożeń
wojności. Aby bliżej rzecz określić: zagrożeń wojności
woli może być rozstrzygnięte - biorąc rzecz z punktu - w tym
sąd przyka: Między innymi, że wola jest wolna, można ją
rozstrzygnąć, można przesłać skutki jakiegos pośredniego stano-
wiska, przywołując względem, ograniczoną wojność woli, która
zaczodzi pytanie, czy sposób, w jaki rozstrzygnę się zagrożeń-
wojności woli, jest dla przyka i dla prawa karne obowią-
zujące. W tej mierze różne są zdania. Często uważają, że za-
przeżenie wojności woli znosi wszelką różnicę między dobrem
złym, między złym a wyjątkiem; sążony się, że zaprzeżenie
wojności woli odwołuje wszelką podziałkę karom i nagromom. Ale
sążony też można uważać, iż wojność, istniejąca w

kara i nagroda żadnego znaczenia mieć nie mogą, jeżeli się przyjmuje, że wola jest wolna. Na odwrót, znówu mówią nam, że zaprzeczając wolności woli, traci się prawo pociągania kogokolwiek do odpowiedzialności itp. || Widać z takich twierdzeń, że według dość powszechnego zdania nie jest dla etyki i prawa karnego rzeczą obojętną, czy się przyjmuje wolność woli, czy też jej się zaprzecza. || Powstaje więc pytanie, czy taki pogląd jest słuszny, czy istotnie sposób rozstrzygnięcia zagadnienia wolnej woli może albo nawet musi wywrzeć wpływ na etykę i prawo karne. | - W innej dziedzinie wpływ ten jest niewątpliwy, mianowicie w dziedzinie religii. Stosunek człowieka do Boga inaczej się przedstawia zupełnie, gdy przypiszemy człowiekowi wolną wolę, inaczej, gdy mu jej odmówimy. ⁹ Jeśli człowiek, posiadający wolną wolę, popełnia grzech, i jeżeli Bóg za ten grzech go karze, znajdujemy wszystko w porządku. | ⁹ Jeżeli natomiast grzech popełnia człowiek, któremu odmawiamy wolną woli, sprawa się wikała. Wtedy, jak mówi Hume |: paragraf 156: | "istnieje ciągły łańcuch koniecznych przyczyn, z góry ułożony i z góry określony, sięgający od pierwszej przyczyny wszechrzeczy do każdego aktu woli każdej istoty ludzkiej. ... Ostatni

krete do każdego z nich woli. Każda istota ludzka... Opatrz
 i z góry okazyjny, ażebyśmy od pierwszego przystępu zaczęli
 "starając się być jakimiś koniecznie przystępnymi, z góry okazyjny
 woli, spawa się wiktoria Wtedy, jak mówi Home: "Paragret 138:
 natomiast grzech popełnia człowiek, którego odmienny wola
 ten grzech go karze, nadajemy wazystko w porządku. Jeżeli
 wiek, posiadający wola, popełnia grzech, i jeżeli Bóg za
 wiekowi wola wola, inaczey, gdy mu jest odmowny. Jeżeli zro-
 boga inaczey się przedstawia zupełnie, gdy przypuszczamy zro-
 bimy, natomiast w dziedzinie religii. Stosunek znowu do
 ką i prawo karne. - W innej dziedzinie wpływ ten jest niewy-
 nienia wola, woli może albo nawet mały wpływ na wy-
 gład jest słuszny, czy inaczejnie sposób rozstrzygnięcia zagr-
 ten jest się zaprzecza. // Powstaje więc pytanie, czy taki po-
 karnego przez obywatela, czy się przynajmniej wola, czy
 według dość powszechnego zdania nie jest dla etyki i praw
 wiek do odpowiedzialności itp. Widzę z tekstem stwierdzeń, że
 zaprzeczają wola, traci się prawo posiadania kogoś
 przynajmniej, że wola jest wola. Na odwrot znowu mówią nam, że
 krete i nęgotowa każdego znaczenia mieć nie mogą, jeżeli się

Et. ipr. k. wobec zag. woln. woli -3-

teżdyż sprawcą wszystkich naszych aktów woli jest Stwórca światła, który pierwszy wprowadził tę obrzydliwą maszynę w ruch i postawił ją. Iżda istota w tych właśnie warunkach, z których z nieuchronną koniecznością musi wynikać każde dalsze zjawisko. Więc czyny ludzkie albo w ogóle nie mogą mieć w sobie żadnej chydy moralnej chydy, albo - gdy pochodzą od tak dosko- nalej przyczyny, albo też, jeśli mają w sobie coś chydnego, muszą uwikłać naszego Stwórcę w tę samą winę, skoro uznajemy w nim ich ostatecznego sprawcę, ich ostateczną przyczynę. Tak samo bowiem jak człowiek, który podpalił minę, odpowiada za wszystkie następstwa bez względu na to, czy użyty lont był długi czy krótki, tak też wszędzie, gdzie istnieje określony i nieprzerwany łańcuch działających z konieczności przyczyn, ta Istota, bądź skończona, bądź nieskończona, która wywołuje pierwszą z nich, jest w równej mierze sprawczynią wszystkich dalszych i musi podlegać wynikającej z nich pochwałie i naga- nie".

Stąd to właśnie wprost różne kierunki wiary religijnej łączą się z przyjęciem lub odrzuceniem wolnej woli. Jeżeli ktoś po- wiada, że wola człowieka wskutek pierwotnego grzechu utra- ciła wolne zdolność wolnego wyboru między dobrem i złem, że musi wybierać złe, - o ile łaska Boża jej niepomocze - to oczywiście zaprzeczając tym sposobem wolności woli, musi przy- jąć mniej lub więcej predestynację, naukę, posiadającą, że zbawienie lub potępienie człowieka od jego woli niezależny, bo właśnie ta wola nie może wybierać między tem, co przynosi zbawienie, a tem co pociąga za sobą potępienie. A kto chce uniknąć konieczności przyjęcia predestynacji, ten musi obsta- wać przy wolności woli, jak to n.p. czyni Kościół katolicki,

który na soborze trydenckim przyjął wolność woli jako dogmat wiary.

Zachodzi więc pytanie, czy tak, jak w etyce religijnej, tak w etyce naukowej pewien jej kierunek jest związany ściśle z przyjęciem lub odrzuceniem wolności woli, czy dalej i prawo karne w różnych swych twierdzeniach i pojęciach od sposobu rozwiązania tego zagadnienia jest zależne. Chodzi o konsekwencje takiego lub owakiego rozwiązania dla etyki i prawa karnego.

Mógłby jednak takie postawienie kwestyi nazwać fałszywym. Mógłby się zapytać, czy się mamy zastanawiać nad tem, jakie konsekwencje dla etyki i prawa karnego pociąga za sobą przyjęcie wolności woli? jakie konsekwencje pociąga za sobą odmówienie wolności woli, jakie nakoniec pociąga za sobą kompromisowe załatwienie kwestyi. Zamiast się nad tem zastanawiać, byłoby lepiej, zastanowić się wprost nad zagadnieniem wolnej woli, i rozstrzygnąwszy je, wysnuć stąd odpowiednie konsekwencje dla etyki i prawa karnego. ~~Niezawodnie, byłoby to naj-
lepiej. Zachodzi jednak właśnie trudność co do tego rozstrzy-
gnięcia kwestyi. Od całego szeregu wieków filozofowie nad-
nię sobie~~ Niezawodnie, całkiem słuszne żądanie. A nietylko

Pr. i. pr. k. wobec sągubnienia woin. woi. -4-
Kroly na sopolne trybunskim przylki woinos woi jako dogmat
wiarly.

Aschodki wies pyranie, czy tak, jak w ewne religijnej, jak
w ewne naukowej pewien tej kierunek jest zwiazany sciale z
przylkiem lub obruczeniem woinos woi, czy dalej i prawo
Karna w roznych awach twierdzenia i podjeciu od sposobu
rozwiastania tego zagadnienia jest zalezne. Chodzi o kosa-
Kwencye takiego lub owkiego rozwiastania dla warki i prawa kar
nego.

Mogily jednak takie postawienie kwencyi nazwa trazywem.
Mogily sie zapytac, czy sie mamy zastanawiac nad tem, jakie
Konskwekwyne dla warki i prawa karnego pozoga za soba przyne
nie woinos woi? Jakie konskwekwyne pozoga za soba odnowie
nie woi woinos, jakie nakonia pozoga za soba kompromiso-
we zafawianie kwencyi. Zamiesc sie nad tem zastanawiac, dy-
koy lapiej, zastanowic sie wprost nad zagadnieniem woinos
woi, i rozstrzygnawly se je, wyzna sie od odpowiedzialne kosa-
kwencye dla warki i prawa karnego. Miazowosc, dykoy to naj-
lepiej. Aschodki jednak wienli, trudnos se se jako rozstrzy-
gajaca kwencyi. Oo takiego zaleze wienli twierdzenia nad
nie, sony niezawodnie, zalkiem siazne siaznie. z warkoyko

E.1.pr.K. wobec zagadn. woln. woli -5-

słusznym jest to żądanie, lecz nawet niepotrzebne, bo już zostało spełnione. Jestem mianowicie tego zdania, że zagadnienie wolności woli już rozstrzygnięto, o ile wogóle zagadnienie to można rozstrzygnąć, jestem dalej zdania, że rozstrzygnięto je w kierunku ku negatywnemu, odmawiając woli wolności. Wiadomo, że pogląd, odmawiający woli wolności, nazywa się indeterminizmem, pogląd przeciwny indeterminizmem, pogląd pośredni bądź indeterminizmem umiarkowanym, bądź determinizmem umiarkowanym. Jestem więc zdania, że determinizm jest ze wszystkich rozwiązań kwestyi wolności woli najprawdopodobniejszym. Mówię najprawdopodobniejszym, gdyż z pewnością apodyktyczną takie zagadnienia tak samo nie dadzą się rozwiązywać, jak n.p. zagadnienie wieku ziemi, albo zagadnienie pierwotnego ustroju społeczeństwa albo zagadnienie, czy słusznym jest pogląd atomistyczny czy też energetyczny. Są to wszystko większe lub mniejsze prawdopodobieństwa. Ale tak, jak nauka godzi się na rozstrzygnięcie tamtych kwestyi, o ile jest to rozstrzygnięcie podane z wystarczającym stopniem prawdopodobieństwa, tak też i w kwestyi wolności woli nie mamy prawa wymagać pewności, lecz musimy i możemy się zadowolić rozstrzygnięciem przwdopodobnem.

alicznym jest to zdanie, jest nawet nieporozumienie, do tego
 zostało sformułowane. Kwestionariuszowi o zdanie, że zdanie
 nie wolności woli jest rozstrzygnięciem, o ile wogóle rozstrzygnięciem
 to można rozstrzygnąć, jestem dając zdanie, że rozstrzygnięciem
 że w kierunku negatywnym, odwołując się do wolności. Wskazano,
 że podjęta, odwołując się do wolności, nazwa się indeterminiz-
 mem, podjęta przeciwny indeterminizmem, podjęta podjęta będą
indeterminizmem amirkowym, będą determinizmem amirkowym
 jestem więc zdanie, że determinizm jest ze względu na rozstrzy-
 ganie wolności woli na prawdopodobnie. Mówią na-
 prawdopodobnie, gdyż z pewnością sformułowane takie zdanie
 zdanie tak samo nie będą się rozstrzygać, jak n.p. zdanie-
 nie wiemy, albo zdanie pierwsze jestem nieporozumienie
 ewe albo zdanie, czy zdanie jest podjęta sformułowane
 czy też sformułowane. Gdzie to wskazuje, że nieporozumienie
współdziałanie. Ale tak, jak nauka godzi się na rozstrzygnię-
 cie temy, kwestii, o ile jest to rozstrzygnięciem podane z
 wskazuje, że nieporozumienie, tak też i w kwes-
 sji wolności woli nie mamy prawa wyrażać pewności, jest mu-
 stamy i możemy się odwołać do rozstrzygnięciem prawdopodobnie.

Ale teraz dopiero możnaby postawić pytanie, po co właściwie zastanawiać się nad konsekwencjami, które ma indeterministyczny pogląd, jeśli uznaje się deterministyczny za prawdopodobniejszy? Dlaczego nie ograniczyć się do konsekwencji determinizmu? I na to odpowiedź jest prosta: Wysnuwając z determinizmu konsekwencje dla etyki i prawa karnego, przekonamy się, że determinizm nie zagraża istnieniu ani jednego a i drugiego, że pociąga za sobą tylko pewne odmienne sformułowanie pewnych pojęć zasadniczych; wysnuwając natomiast odnośne konsekwencje z indeterminizmu, przekonamy się, wyłonią się pewne trudności w pogodzeniu tych konsekwencji z samymi założeniami etyki i prawa karnego. Dlatego to właśnie jest rzeczą bardzo pouczającą, aby wysnuwać obopólne konsekwencje i przekonać się, że i one przemawiają raczej za determinizmem, aniżeli za indeterminizmem.

Korzyść, jaka płynie z takiego porównania konsekwencji jednego i drugiego poglądu, jest jasna. Jeżeli istotnie wykazemy, że determinizm da się pogodzić z założeniami etyki i prawa karnego, i jeżeli wykazemy, że pogodzenie z nimi indeterminizmu jest rzeczą trudniejszą, usuniemy jeden z głównych powod

nima jest rzecz trudniejsza, namienia jednak z równym powo-
Karnego, i jeżeli wykazy, że pogodzenie z nimi indetermi-
ne determinizm da się pogodzić z złozeniem ewyki i prawa
nego i drugiego pojęcia, jest jasna. Jeżeli istnienie wykazy,
Korzyść, jaka wynika z takiego pogodzenia konsekwencji jed-
niem.

i one przemawiają rzecz za determinizmem, aniżeli za indeter-
Jest, aby wyznaczyć opódną konsekwencję i przekozać się, że
prawa Karnego. Dlatego to właśnie jest rzecz bardzo poważ-
w pogodzenia tych konsekwencji z złozeniem ewyki i
indeterminizmu, przekożny się, wyznosi się pewne trudności
Jest zasadniczo: wyznawia, natomiast odnośnie konsekwencji z
pojęcia za sobą tylko pewne odmienne sformułowanie pewnych po-
determinizm nie zaprzecają istnienia ani jednego a i drugiego, że
mu konsekwencje dla ewyki i prawa Karnego, przekożny się, że
musi i na to odpowiedź jest prosta: Wyznawiając z determiniz-

czy? Dlatego nie ograniczają się do konsekwencji determiniz-
pojęcia, jeżeli uznaje się deterministyczny za prawdopodobnie-
zasadniczość ię od konsekwencji, która ma indetermistyczny
Ale jeżeli dopiero można by postawić pytanie, po co właściwie
Et. Ipr. K. W. zagadnienie wolnej woli - 6-

dów, utrudniających rzeczowe i spokojne pogodzenie się determinizmem, utrudniających w ogóle rzeczowe i spokojne rozważanie argumentów, przemawiających za determinizmem. Zwykle bowiem A tym sposobem przyczynimy się do rozpowszechnienia poglądu, który naukowo jest prawdopodobniejszy a zarazem wykażemy, że jak zawsze, szkodliwszym jest pogląd mylny od poglądu słusznego.

Plan

Według tego więc plan tych wykładów będzie mniej więcej następujący: I Uprzytomnimy sobie naprzód, jaka jest właściwe znaczenie pojęcia wolności woli, oraz jej przeciwieństwa. Wyjaśnimy sobie stanowisko determinizmu i indeterminizmu. Uczynimy to w szeregu określeń, analiz psychologicznych i logicznych. II Następnie zapoznamy się z głównymi argumentami, przytoczonymi za jednym i drugim poglądem i zobaczymy, dlaczego argumenty należy uważać determinizm za pogląd prawdopodobniejszy. W dalszym ciągu rozberzemy takie pojęcia jak dobro i zło, odpowiedzialność, poczynałość, wina zasługa, itp. kara nagroda, itp. - ze stanowiska indeterministycznego i deterministycznego. Wszystko to będziemy się starali uczynić na grun-

gów, utrwalających treść i spokój pogodnie się dener-
minizmem, utrwalających w ogóle treść i spokój nie rozwa-
żania strażników, przemawiających z determinizmem. Żywie-
bowiem A tym sposobem przychylimy się do rozpoznania
pojęcia, który narokowo jest prawdopodobnie i zarazem wy-
każemy, że tak zawsze, skądinąd jest pojęcie wina od
pojęcia siłowego.

Plan

Według tego więc planu wykładów będzie miał więcej na-
stępujący: Uprzywilejowany sobie naprób, jaka jest właściwa zna-
czenie pojęcia wolności woli, oraz jej przeciwstaw. Wyjaś-
nimy sobie stanowisko determinizmu i indeterminizmu. Ukażemy
to w szeregu określeń, analiz psychologicznych i logicznych.
Następnie rozpoznamy się z głównymi argumentami, przytoczonymi
ze jednym i drugim pojęciem i zobaczymy, dlaczego argumenty
niektóre uważają determinizm za pojęcie prawdopodobnie. W
dalejszym ciągu rozpatrzemy także pojęcie jak dobre i zło, od-
powiedzialność, poczucie, winę, zasługę, i - - - - -
na, itp. - ze stanowiska indeterministycznego i determini-
stycznego. Ważnym to będzie dla nas i dla innych na grun-

Et. i pr. k. wobec zagadn. wolności woli -8-
cie ściśle empirycznym. Następnie rozpatrzemy jeszcze konse-
kwencye determinizmu i indeterminizmu w dwojakim kierunku,
który łączy się już luźniej z etyką, ale przecież nie jest
dla niej całkiem obojętny. Mianowicie w kierunku życia etyki
praktycznej i w kierunku etyki opartej na poglądach religij-
nych.

Stąd widzicie Państwo, że niniejsze wykłady pragną skupić
zagadnienia z różnych dziedzin filozofii: z psychologii, z e-
tyki, z filozofii prawa, z filozofii religii, a o ile będziemy
się musieli też zająć kwestyą przyczynowości, z metafizyki.
Zagadnienie, będąc przedmiotem tych wykładów, wskazuje, jak
dalece te różne dziedziny filozofii wiążą i łączą się w każ-
dem ważniejszym zagadnieniu. Zarazem dowodzi to zagadnienie,
że związek nauk filozoficznych z życiem i z różnymi jego ob-
jawami jest ściślejszy, aniżeli się na pierwszy rzut oka wyda-
je.

Ryż
Część I. Pojęcie wolności woli.

Paragraf 1. Wstępne określenia słowne. Wola i wolny

II. 19/V 205

nie są to empiryczne. Pierwszą rozprawy Jędrze Kone-

kwany determinizmu i indeterminizmu w dwojaku kierunku.
Który są to? Są to: 1) determinizm, 2) indeterminizm.
Właściwie to jest to determinizm, który jest to: 1) determinizm,
2) indeterminizm. Właściwie to jest to determinizm, który jest to:
1) determinizm, 2) indeterminizm.

Jeżeli widzieli Państwo, że niniejsze wykładziki są to:
zgodzenie z różnymi dziedzinami filozofii: z psychologią, z e-
tyką, z filozofią prawa, z filozofią religii, a o ile będziemy
się musieli też zająć kwestyją przyczynowości, z metafizyki.
Zagadnienie, będąc przedmiotem tych wykładzów, wskazuje, jak
dalece te r. one dziedzin filozofii wiążą i łączą się w ksz-
tałt ważniejszego zagadnienia. Zatem dowodzi to zagadnienie,
że związek nauk filozoficznych z życiem i z różnymi jego ob-
jawami jest ścisły, a nie pierwszy raz oka wyda-
je.

Wykład I. Pojęcie wolności woli.
Paragraf I. Wstępne określenie słowne. Wola i woli

11/12/1905